

טומטום

א. הגדרת המושג

המושג טומטום איננו מקראי, והוא מוזכר לראשונה במשנה. משמעות המושג היא מלשון אטום וסתום¹. ויש מי שכתב, שטומטום קוראים בלשון יוונית אטומיטוס, שפירושו מי שאינו מחותך². בעברית המודרנית משמש המושג 'טומטום' לציון סתימה של דרכי המחשבה, והוא מושג מעליב ובלתי מנומס³.

הטומטום והאנדרוגיניוס מוזכרים בש"ס יחד, ואמנם ביחס למרבית ההלכות הם שווים, אך בכל זאת יש הבדלים ביניהם, הן במהותם הרפואית, והן בחלק מדיניהם, והשימוש המשותף שלהם הוא לעתים רק בגלל שיגרת הלשון⁴.

בערך זה יובאו רק ההלכות המיוחדות

לטומטום, וכן דינו לאחר שנקרע, והתבררה זהותו המינית. ההלכות המשותפות לטומטום ולאנדרוגיניוס, הנוגעות להיותם ספק זכר ספק נקבה, נידונו בערך אנדרוגיניוס.

ב. רקע מדעי

המצב הרפואי — טומטום הוא אחד הצורות של 'מין מטושטש'⁵, היינו מצב שבו המין איננו מוגדר, ו/או איננו מלא⁶.

על פי התיאור בחז"ל, מדובר במצב בו המין איננו מוגדר מחמת קרום אשר מכסה את איברי המין החיצוניים, ולכן אין לדעת את מינו, אף על פי שבמהותו הוא זכר או נקבה, וניתן לברר את מצבו כשקורעים את הקרום הזה⁷. מצב כזה הוא נדיר ביותר, ורופא בן זמננו תיאר ילד ערבי, שהיה לו עור עבה החל מהצלעות התחתונות, ועד השליש העליון של עצמות הירכיים, ובאמצע הכרס בגובה הטבור נמצא נקב

[1] ערוך ע' טם; רמב"ם אישות ב כה; רשב"ם ב"ב קמ ב. ובמשנה חלה ג א — 'ותטמטם בשעורים', וכתב הרמב"ם בפיהמ"ש שם, שידבקו חלקם קצתם בקצתם, עד שיהיו גוף אחד, וראה שם בתויו"ט ובתוס' אנשי שם. ובפסחים מב א — 'כותח הבבלי מטמטם את הלב', ופירש"י שם ד"ה מטמטם, לשון סתימה. וכן ביומא לט א — 'עבירה מטמטמת לבו של אדם', ופירש"י שם ד"ה מטמטמת, אוטמת וסותמת מכל חכמה.

[2] מוסף הערוך שם. [3] ראה בפסק דינו של שופט בית המשפט העליון, חיים כהן, ע"פ 523/72 עוראן נ' מדינת ישראל, פ"ד כח(1) 128, 136. [4] ראה בכורות מב א, שבעניינים שונים אמנם נשנו יחדיו, והתלמוד קבע 'סמי מכאן טומטום', היינו שדינו שונה מהאנדרוגיניוס. וראה ע' אנדרוגיניוס. וראה עוד פרטי דינים באנציקלופדיה תלמודית, כרך יט, ע' טומטום. [5] ambiguous genitalia. [6] ראה ע' אנדרוגיניוס. [7] ראה

מיס¹¹, אבל במהותו האמיתית הוא או זכר או נקבה. יש שרק הגיד מכוסה בקרום, אבל ביציו נראות מבחוץ, ואף הוא נקרא טומטום¹².

אישים במקרא ובחז"ל — הטומטום היה ללא ספק מקרה נדיר ביותר, ומצינו רק תיאורים בודדים של אנשים שהוגדרו כטומטומים: אברהם ושרה היו טומטומים¹³; יוסף היה טומטום בעת ששהה בבית פוטיפר¹⁴; בתלמוד מסופר על טומטום, ממקום שנקרא בירי, שהושיבוהו על כסא, וקרעו את הקרום המכסה אותו, והוליד שבעה בנים¹⁵.

ד. גדרו הטומטום בהלכה

הגדרתו ההלכתית — פעמים שטומטום הוא איש, ופעמים שהוא אשה, היינו ספק איש ספק אשה¹⁶. הטומטום שונה מהאנדרוגינוס, שכן האחרון יש לו זכרות ונקבות, והוא ספק לעולם, או שהוא בריה בפני עצמה¹⁷; בעוד שהטומטום יש לו איברי זכר או איברי נקבה, אלא שהם מכוסים, ואין אנו יודעים כעת את מינו, ועל כן הוא ספק זכר ספק נקבה¹⁸.

שדרכו מוציא הילד שתן, ולא היה ברור אם הוא זכר או נקבה⁸.

מצב אחר של טומטום מתואר בחז"ל והוא שהאשכים נראים בשק האשכים, ורק איבר המין מכוסה על ידי קרום. מצב זה מבחינה רפואית מוגדר כזכר.

יש מי שכתב, שברפואה אין אנו מבדילים בין טומטום לאנדרוגינוס, כי כולם ספק זכר או נקבה, עד שיוחלט מה הם לפי מספר סימנים: איברי המין החיצוניים והפנימיים; ההפרשות ההורמונליות; בדיקת הכרומוזומים; נטיותיו והתנהגותו כמבוגר. על כן מבחינה רפואית עלינו לדון בכל המקרים כאנדרוגינוס ולא כטומטום, כי ככולם קיים ספק גם אחרי פתיחת הבטן, כי בדרך כלל ככולם קיימים איברים פנימיים לא מפותחים, גם זכריים וגם נקביים⁹.

ג. תיאור הטומטום בחז"ל

התיאור — טומטום הוא מי שאיברי המין החיצוניים שלו אטומים¹⁰, היינו שמקום הזכרות או הנקבות מכוסה בעור, ויש בו כמין פתח, שדרכו הוא מטיל

סד ב, שלדעה אחרת שרה היתה אילונית. וראה בע' אילונית הע' 14 ואילך. [14] מדרש המובא בתוס' שאנץ סוטה לו ב. [15] יבמות פג ב. וראה שם, שלשיטת ר' יהודה שטומטום זכר סריס הוא, היה חשד שאין אלו בניו. וראה עוד בשו"ת הרא"ש כלל לג סי' ב, שאדם שטען שאשתו היא טומטום וסירב לפרוע את כתובת אשתו, עיי"ש. [16] סוף מס' בכורים; תוספתא בכורים פ"ב. [17] ראה ע' אנדרוגינוס. [18] רמב"ם אישות ב כה. אמנם ראה בכורות מב ב, מחלוקת אם גם בטומטום אומרים אנו שהוא ספק זכר ספק נקבה.

להלן הע' 10 ואילך. [8] ד. מרגלית, קורות, ו, תשל"ח, עמ' 777. [9] נשמת אברהם חאבהע"ז סי' מד אות ג. לדעה זו, הכוונה לאנדרוגינוס מדומה — ראה ע' אנדרוגינוס ברקע המדעי ובהע' 17 ואילך. אכן המחבר העיר בשם הגרש"ז אויערבאך, ש"פשוט הדבר בטומטום הנזכר בש"ס היינו שיש עור המכסה את איבר המין". [10] רמב"ם אישות ב כה. [11] תפא"י יבמות סוף"ח. [12] ראה חגיגה ד א; יבמות עב א. וראה להלן הע' 23 ואילך. [13] יבמות סד א. וראה במשך חכמה בראשית טז א. וראה יבמות

טומטום הוא ספק מיוחד לכל מקרה, שלפעמים יתברר שהוא זכר, ולפעמים יתברר שהוא נקבה, ולכן צריכה התורה למעטו במקומות שיש צורך במצב וודאי של זכר או נקבה¹⁹.

בירור מצבו – הגדרתו המינית של הטומטום יכולה להתברר, שאם יקרה ונמצא זכר, הרי הוא זכר וודאי, ואם יקרה ונמצא נקבה, הרי היא נקבה וודאית²⁰. ויש מי שכתב, שכשנקרע הטומטום אין הוא נעשה זכר או נקבה למפרע, אלא מכאן ולהבא²¹.

בזמן שהטומטום עדיין מכוסה בקרום, הרי הוא ספק זכר ספק נקבה, ונותנים עליו חומרי האיש וחומרי האשה בכל מקום²².

מי שביצו ניכרות מבחוץ, אלא שהגיד מכוסה על ידי קרום, הרי הוא זכר וודאי²³, ונתמעט רק ממצות ראייה²⁴; יש מי שסבור, שאין לחלק בין טומטום שביצו מבחוץ או מבפנים, ובשני המקרים אינו כזכר גמור²⁵; ויש הסבורים, שגם במקרה זה איננו וודאי זכר, אלא ספק זכר, ספק אנדרוגינוס, אף

על פי שמדי ספק נקבה יצא²⁶.

דינו כערל – טומטום מצד זכרותו הוא ספק ערל, ולכן פסול בדברים שעל פסול בהם, כגון לאכול תרומה²⁷, לאכול קדשים²⁸, לאכול קרבן פסח²⁹, וכן לעניין קידוש מי חטאת³⁰.

דינו כסריס – טומטום מצד זכרותו, מחלוקת תנאים אם הוא סריס או לא³¹. ולהלכה – יש הסבורים, שאין חוששים בו שהוא סריס³²; ויש הסבורים, שחוששים בו שהוא סריס³³. לדעת החוששים שהוא סריס, כשנקרע ונמצא זכר, הרי הוא סריס, אף אם אין בו סימני סריס³⁴; ויש הסבורים, שדווקא טומטום שלא נקרע הוא ספק סריס, אבל כשנקרע ונמצא זכר, אם אין לו סימני סריס, אין הוא סריס³⁵.

ה. פרטי דינים

בעניני אורח חיים

ברכת כהנים – יש מי שכתב,

וראה מור וקציעה או"ח סי' תרפט; הגה' חת"ס על מג"א סי' תרפח סק"ח. [27] יבמות עב א; רמב"ם תרומות ז יא. וראה תוס' יבמות ע א ד"ה הערל; שו"ת פרי יצחק ח"א סי' לג. [28] רמב"ם מעשה הקרבנות י ט. [29] מנ"ח מ' יז. [30] תוספתא פרה ה ה; יבמות עב ב. [31] יבמות פא א; בכורות מב ב. [32] ב"י וב"ח אבהע"ז סי' קעב, בדעת הרי"ף והרמב"ם; ביאור הגר"א שם סק"ט. [33] רא"ש יבמות סופ"ח, וטור אבהע"ז סי' קעב, בשמו; שו"ע אבהע"ז קעב ב, בשם יש מי שאומר. [34] לבוש אבהע"ז סי' קעב. [35] בה"ג, הל' יבום. וראה בתשובות הגאונים שערי צדק שער א סי' מא;

או שהוא בריה בפני עצמה, ולהלכה נפסק שהוא ספק זכר ספק נקבה – ראה טושו"ע יו"ד שטו ב, ובש"ך שם סק"ז. וראה בפרמ"ג או"ח בפתיחה כוללת ח"ב אות כד. [19] תוס' יומא עד א ד"ה איצטריך. [20] רמב"ם אישות ב כה. [21] צפנת פענח אישות ב כה, ויבום ו ד, ושו"ת צפנת פענח סי' קמד. [22] בכורות מא-מב, מחלוקת; רמב"ם עבודה זרה יב ד, ואישות ב כה, ובכורות ב ה, ועוד. [23] ראה חגיגה ד א; יבמות עב א; פרמ"ג או"ח שם. [24] חגיגה שם. [25] כס"מ תרומות ז יד, לשיטת הרמב"ם. אך במש"מ שם הקשה עליו, ולדעתו ביצו מבחוץ זכר גמור הוא. [26] ראה מנ"ח מ' רפ סק"ד.

שטומטום כהן אינו עולה לדוכן³⁶; ויש מי שהסתפק בכך³⁷.

שטומטום חובת קריאת המגילה⁴⁶; ויש הסבורים, שטומטום מוציא אחרים ידי חובת מגילה, ואפילו אנשים⁴⁷.

ברכת הזימון – טומטום אינו מזמן בברכת המזון כלל, אפילו לא למינו, שלכשיקרא ימצא זה זכר וזו נקבה או להיפך³⁸, אבל אם יש שם שלושה אנשים אחרים, יכול הטומטום להצטרף, שאינו גרוע מנשים³⁹.

בענייני יורה דעה

מילה – טומטום אינו בר מילה כלל, אבל אם נקרא ונמצא זכר, מחוייב במילה⁴⁸.

תקיעת שופר – טומטום אינו מוציא אחרים בתקיעת שופר, ואפילו את מינו אין הוא מוציא⁴⁰.

שטומטום שנקרא ונמצא זכר – יש שפסקו שמילתו דוחה שבת⁴⁹; ויש שפסקו שאין מילתו דוחה שבת⁵⁰.

שטומטום חייב בשמיעת שופר⁴¹, ומכל מקום לא יברך⁴², ומוציא הוא את עצמו⁴³.

יש הסבורים, שטומטום אינו חייב מעיקר הדין לקרוע את העור כדי למול עצמו, ואפילו מי שביצו מבחוץ⁵¹; ויש הסבורים, שחייב לקרוע כדי למול⁵².

מגילה – טומטום אינו מוציא אחרים בקריאת המגילה, ואפילו את מינו אינו מוציא⁴⁴, וכן אינו מוציא אפילו את עצמו במקרא מגילה⁴⁵. אין אשה יכולה להוציא

פדיון הבן – כהן טומטום שיש לו בכור, אינו צריך ליתן פדיונו לכהן

אריה סי' ו. [48] מנ"ח מ' ב סק"ג. [49] רא"ש ב"ב קכו א; מאירי ב"ב שם; בי"ד סי' רסו; אור שמח איסורי ביאה י יח, בדעת הרמב"ם; רמ"א יו"ד רסו ו, דעה א. וראה עוד מקורות באנציקלופדיה תלמודית, כרך יט, ע' טומטום, הע' 130. [50] רוב הראשונים על ב"ב קכו א; בי"ד סי' רסו, בשם בעל העיטור; רמ"א שם, בשם ויש אוסרים; שו"ת נובי"ת חיו"ד סי' קסג, בדעת הרמב"ם; דבר אברהם ח"א סי' כב אות ג, בדעת הרמב"ם. וראה עוד באנציקלופדיה תלמודית, שם, הע' 131-137. [51] תוס' פסחים כח ב ד"ה ערל, דמסברא אין לקרוע; תוס' ותוס' הרא"ש יבמות ע א ד"ה הערל; מאירי יבמות עב א, בשם יש חולקים; הגה' רעק"א על שו"ע יו"ד רסב ג, בשם המהריק"ש; משך חכמה בראשית יז ג. וראה בשו"ת פרי יצחק ח"א סי' לב. [52] מאירי שבת קלד ב, ויבמות עב א. וראה

שו"ת פרי יצחק ח"א סי' מו. [36] פרמ"ג או"ח סי' קכח במשב"ז סק"ב. [37] מנ"ח מ' שעח. [38] רמב"ם ברכות ה ז; טושו"ע או"ח קצט ט. [39] מ"ב סי' קצט סק"ב, ועיי"ש בשעה"צ סק"א. לעניין ברכת המזון ראה שיטות הפוסקים באנציקלופדיה תלמודית, כרך יט, ע' טומטום, עמ' קפט. [40] ר"ה כט א; רמב"ם שופר ב ב; טושו"ע או"ח תקפט ד. וראה עוד בטורי אבן ויום תרועה, ר"ה שם; תוס' רעק"א על משניות ר"ה סופ"ג; שו"ת אורח משפט סי' מד. [41] ר"ה כט א; רמב"ם שופר ב א. [42] ראה מ"ב סי' תקפט סק"ו. [43] מאירי ר"ה שם. [44] תוספתא מגילה ב ד; טושו"ע או"ח תרפט ג. [45] בי"ד או"ח סי' תרפט; רמ"א או"ח תרפט ג. אך ראה במ"ב שם, שדין זה מתייחס לחציו עבד וחציו בן חורין. [46] פרמ"ג או"ח סי' תרפט בא"א סק"ט. [47] ב"ח או"ח סי' תרפט; ביאור הגרי"א שם, בדעת הרמב"ם; שו"ת שאגת

מספק⁵³.

טומטום שקידש ונקרע, ונמצא זכר או נקבה, התברר למפרע מה היה מינו, וקידושו וודאיים⁶³.

בענייני אבן העזר

פריה ורביה — טומטום פטור ממצות פריה ורביה, כי אינו יכול להוליד⁵⁴.

אשת איש — טומטום אינו בן ביאה, ולכן אינו בגדר חיוב אשת איש⁵⁵.

ייחוד — האיש מתייחד עם הטומטום⁵⁶, וכן האשה מתייחדת עם הטומטום⁵⁷.

'לא ילבש וגו' — טומטום חייב בלאו של 'לא ילבש גבר שמלת אשה'⁵⁸.

קידושין וגירושין — קידושי טומטום עד שלא נקרע הם קידושי ספק, וצריך גט מספק⁵⁹. וכן טומטום שנתקדש, הרי אלו קידושי ספק⁶⁰. ולעניין גט, יש הסבורים שאין צורך בגט⁶¹, ויש שכתבו שגם טומטום שנתקדש צריך גט⁶².

טומטום, שביצו ניכרות מבחוץ — יש הסבורים, שאף על פי שאינו ראוי לביאה, חופתו חופה, כיוון שראוי להיקרע⁶⁴, ויש חולקים⁶⁵. וטומטום שאף ביצו אינם מבחוץ, אין לו חופה כלל, ולכן אין אשתו נשואה כלל⁶⁶.

אשת טומטום — יש הסבורים, שהבא על אשת טומטום פטור משום אשת איש, אלא שאם היו מזידים מכים אותם מכת מרדות⁶⁷; ויש מי שכתב, שחייב מיתה⁶⁸.

יבום וחליצה — טומטום פוטר את אשת אביו מן היבום, שאף הוא בכלל הדרשה 'ובן אין לו' — עיין עליו⁶⁹.

טומטום חולץ ולא מייבם, לפי שהוא ספק; ואם נקרע ונמצא זכר, נחלקו הדעות בין התנאים⁷⁰. להלכה — יש מי שסבור, שאם רצה חולץ, ואם רצה מייבם⁷¹; ויש

בפרי יצחק שם. [53] מנ"ח מ' יח. ואם תפסו כהן — תלוי בשיטות דתקפו כהן, ב"מ ו ב, וראה טושו"ע יו"ד סא כג. [54] מנ"ח מ' א סק"ג. [55] מנ"ח מ' לה סק"ג. [56] רמב"ם איסורי ביאה כב יא; טושו"ע אבהע"ז כב יב. וראה בטעם הדבר במנ"ח מ' קפח סק"ג; זכות משה סי' פד; עצי ארוזים סי' מד סק"י. [57] ביאור הגר"א אבהע"ז סי' מד סק"ט; מנ"ח שם. [58] מנ"ח מ' תקמג. [59] יבמות עב א; רמב"ם אישות ד יא; טושו"ע אבהע"ז מד ה. וראה ב"ח אבהע"ז סי' מד. וראה במנ"ח מ' לה סק"ג, בדין טומטום שביצו מבחוץ. [60] גמ', רמב"ם וטושו"ע שם. [61] ראב"ד שם. [62] רמב"ם וטושו"ע שם. וראה במ"מ שם, עצי ארוזים אבהע"ז סי' מד

סק"י; זכות משה סי' פא. [63] תוס' יבמות פג א ד"ה בריה; רדב"ז תרומות ז יד. [64] תוס' יבמות עב א ד"ה מבחוץ, וראה במאירי שם, בשם י"א. [65] כס"מ ומשל"מ תרומות ז יד, בדעת הרמב"ם. וראה במשל"מ אישות ג יא ד"ה ודע דלפי. וראה במנ"ח מ' רסז, שהסתפק אם חופתו מועילה לפוסלו מתרומה. [66] מנ"ח מ' מו. [67] רמב"ם איסורי ביאה ג א; מנ"ח מ' רפ סק"ד. [68] משל"מ תרומות ז יד. וראה מאירי יבמות עב א, ששאלה זו היא מחלוקת ראשונים. [69] מדרש הגדול דברים כה ה; קובץ שיעורים ב"ב קמ ב. [70] יבמות פא א, ושם פג ב; בכורות מב ב. [71] רמב"ם יבום ו ד.

הממון, וכאילו אין עמו אלא שני פשוטים בלבד, והשלושה רבעים הנשארים חולקים אותו לשני הפשוטים עם הנקרע ועם הבכור בשווה⁷⁶.

אומרים, שאינו חולץ ומייבם, כי הוא ספק סריס⁷².

בענייני חושן משפט

בענייני הלכות עתידיות

קרבן פסח — טומטום פטור מקרבן פסח, כיוון שהוא ספק ערל⁷⁷. וכן אינו אוכל קרבן פסח, משום ספק ערלות⁷⁸.

עדות — טומטום פסול לעדות מחמת ספק אשה, ואין לחייב ממון בעדותו; אבל אם עדים כשרים מחייבים לאחד ממון, או בדיני נפשות, ובאו עדים שהם טומטומים, והזימו או הכחישו את הכשרים, וודאי אין מוציאים ממון על ידי הכשרים, ואין הורגים על פיהם; ואם ביציו מבחוץ דינו כזכר⁷³.

מי שיש לו זכר טומטום, אינו מעכב את אביו או את רבו לעשות קרבן פסח⁷⁹.

קדשים — טומטום אסור לאכול בקדשים, אפילו קדשים קלים, לפי שהוא ספק ערל⁸⁰.

טומטום שהוא קרוב או פסול, פוסל עדים כשרים אחרים בצירופו, שמא הוא זכר⁷⁴.

תרומה — טומטום אינו אוכל בתרומה, משום ספק ערל⁸¹.

ירושה — אם אין שם יורש אלא הטומטום, הרי זה יורש את הכל⁷⁵.

כהן טומטום שנשא בת ישראל, אינו מאכילה בתרומה⁸².

בכור אדם שנולד טומטום, אף על פי שאחר כך נקרע ונמצא זכר, אינו נוטל פי שניים בירושה. וכן בן פשוט שנולד טומטום, ואחר כך נקרע ונמצא זכר, אינו ממעט בחלק בכורה. כיצד, הרי שהיו לו בן בכור, שני פשוטים, וזה הטומטום שנקרע ונמצא זכר, הבכור נוטל רביע

שמחה — טומטום פטור משמחת יום-טוב באכילת בשר קדשים⁸³, אבל במצות שמחה בשאר מיני שמחה, הרי הוא חייב מספק⁸⁴.

שם יז. [78] מנ"ח מ' יז. [79] יבמות עא ב, ובראשונים שם; רמב"ם קרבן פסח ט ט. [80] יבמות ע א. וראה ברמב"ם מעשה הקרבנות י ט, בעניין אנדרוגינוס. [81] יבמות עב א; רמב"ם תרומות ז יא. [82] יבמות שם; רמב"ם שם יד. ואם ביציו מבחוץ — מחלוקת אמוראים ביבמות שם, אם מאכילה בתרומה. וראה עוד באנציקלופדיה תלמודית, כרך יט, ע' טומטום, עמ' רג ואילך. [73] מנ"ח מ' עה. [74] מנ"ח שם. [75] ב"ב קמ ב; רמב"ם נחלות ה א; טוש"ע חו"מ רפ ז. [76] ב"ב קכו ב-קכו א; רמב"ם נחלות ב ג; טוש"ע חו"מ רעז ד. וראה בסמ"ג עשין צו. [77] מנ"ח מ' ה סק"ז, על פי יבמות עב א, ורמב"ם מעשה קרבנות י ט. ומה שבמכילתא פ' בא פרשה ג מרבינן טומטום ממכסת נפשות — ראה ביד איתן על הרמב"ם

[72] רא"ש יבמות פ"ח סי' ט; שו"ע אבהע"ז קעב ט. וראה באריכות באנציקלופדיה תלמודית, כרך יט, ע' טומטום, עמ' רג ואילך. [73] מנ"ח מ' עה. [74] מנ"ח שם. [75] ב"ב קמ ב; רמב"ם נחלות ה א; טוש"ע חו"מ רפ ז. [76] ב"ב קכו ב-קכו א; רמב"ם נחלות ב ג; טוש"ע חו"מ רעז ד. וראה בסמ"ג עשין צו. [77] מנ"ח מ' ה סק"ז, על פי יבמות עב א, ורמב"ם מעשה קרבנות י ט. ומה שבמכילתא פ' בא פרשה ג מרבינן טומטום ממכסת נפשות — ראה ביד איתן על הרמב"ם

איתה, אלא אם כן ראה אודם ולובן כאחד⁹³. יש מהאחרונים שכתב, שהטומטום מטמא בשניהם כשיראה דרך ערוותו, ובאנדרוינוס מטמא בדם דרך נקבותו, ובלובן דרך זכרותו⁹⁴; ויש מי שכתב, שגם באנדרוינוס לא משנה מהיכן רואה⁹⁵.

חגיגה – טומטום פטור ממצות חגיגה ברגלים⁸⁵, ואפילו אם ביציו מבחוץ, פטור הוא מחגיגה⁸⁶.

משכב זכור – הבא על הטומטום אינו חייב עליו סקילה כדין הבא על הזכר, אלא מכים אותו מכת מרדות⁸⁷.

קרבן עולה – טומטום שעבר על מצות עשה שהזמן גרמא, ואחר כך נקרע ונמצא זכר, אפשר שראוי להביא עולה שמכפרת על עשה⁹⁶.

בן סורר ומורה – טומטום, גם כשנקרע ונמצא זכר, אינו נעשה בן סורר ומורה⁸⁸, ואם נקרע קודם התראה – חייב, ונידון כבן סורר ומורה⁸⁹; ויש אומרים, שגם אם נקרע קודם התראה, אינו נידון כבן סורר ומורה⁹⁰.

טחול

א. הגדרת המושג

טומאת מת – טומטום שטימא עצמו למת, ונקרע ונמצא זכר, אינו לוקה, כי אין זו התראה כלל⁹¹.

הטחול הוא איבר פנימי, המשמש במערכות הדם והלימפה. הטחול אינו מוזכר כלל במקרא, והוא מוזכר לראשונה במשנה.

מום – טומטום אם הוא נחשב כבעל מום באדם ובבהמה, מצינו בכך דעות חלוקות⁹².

ייתכן ששורש המונח 'טחול' הוא 'טחון' בחילוף אותיות, כי תפקידו לטחון את הדם.

טומאת זב וזבה – טומטום נותנים עליו חומרי האיש וחומרי האשה, מטמא בלובן כאיש, ובאודם כאשה, וטומאתו בספק. לכן אם נגע בתרומה אין שורפים

פתיחה כוללת ח"ב אות כה. [92] לפי רש"י בכורות מא א ד"ה אין לך, שמשמע בבירור שדווקא אנדרוינוס הוא מום, אבל טומטום אינו מום. אך בשיטת הרמב"ם נמצאו דעות אחדות – ראה בשיטתו בלח"מ איסורי מזבח ג ג, בכורות ב ה, אישות ד יא; מנ"ח מ' רעה סק"א. [93] משנה זבים ב א; בכורים ד ב-ג; רמב"ם מחוסרי כפרה ג ז, ומטמאי משכב ומושב א ז. וראה בחזו"א יו"ד סי' קטז אות' ד-ז. [94] משנה אחרונה, זבים ב א. [95] מנ"ח מ' קמח. וראה ע' אנדרוינוס. [96] פרמ"ג או"ח פתיחה כוללת

[85] חגיגה ד א; רמב"ם חגיגה ב ג, וראה בלח"מ ומשל"מ שם; שו"ת שאגת אריה סי' קד, ובטורי אבן חגיגה שם; מנ"ח מ' פח – מה שכתבו בשיטת הרמב"ם. [86] חגיגה שם. והרמב"ם לא הביא דין זה – ראה במנ"ח שם. [87] רמב"ם איסורי ביאה א טו. וראה במנ"ח מ' רט. [88] ב"ב קכו ב; רמב"ם ממרים ז יב; מס"ג לאוין רב; ס' החינוך מ' רמח. וראה במנ"ח שם סקט"ז-י"ז. [89] רמב"ם שם. וראה בלח"מ שם. [90] רשב"ם ב"ב קכו ב ד"ה הויה; ס' החינוך מ' רמח, לפי המנ"ח שם סק"י. [91] פרמ"ג או"ח